

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Елка Петрова Мирчева, професор, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин”, БАН

на материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност ‘доцент’
в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

В област на висше образование 2. Хуманитарни науки професионално направление 2.1.

Филология. Български език (История на българския език)

В конкурса за ‘доцент’, обявен в Държавен вестник, бр. 33 от 17.04.2018 г. и на интернет-страницата на Пловдивския университет "Паисий Хилендарски" за нуждите на Катедрата за общо езиковедие и история на българския език към Филологическия факултет, като кандидат участва гл. ас. д-р Ани Иванова Кемалова от ПУ „Паисий Хилендарски”.

Със заповед № Р33-2668 от 15.06.2018 на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски" (ПУ) съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност ‘доцент’ в ПУ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология. Български език (История на българския език), обявен за нуждите на Катедрата за общо езиковедие и история на българския език към Филологическия факултет на ПУ.

Единствен кандидат в обявения конкурс е гл. ас. д-р Ани Иванова Кемалова от ПУ «Паисий Хилендарски».

Представеният от гл. ас. д-р Ани Кемалова комплект материали на хартиен носител е в съответствие със ЗРАСРБ, с Правилника за приложение на ЗРАКРБ, както и с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- Молба до Ректора на ПУ.
- Автобиография.
- Списък на научните публикации.
- Списък и анотации на публикациите, представени пред СНС по езиковедие на ВАК във връзка с придобиването на образователната и научна степен „доктор”. (Не се рецензират).
- Справка за съобразяване със специфичните изисквания на ПУ и допълнителните изисквания към кандидатите при участие в конкурси за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности.

- Списък на защитили дипломанти.
- Анотации на публикациите, които участват в конкурса.
- Декларация за оригиналност.
- Справка за преподавателската дейност.
- Справка за научноизследователската дейност.

Кандидатката д-р Ани Кемалова е приложила общо 15 научни труда (12 статии, 1 монография, 1 книга, определена от кандидатката за „научнопрактическа“ и 2 учебни пособия). Приемат се за рецензиране **всички** посочени по-горе научни трудове, тъй като те са надлежно отделени от цялостната публикационна дейност. Представено е Свидетелство за регистрация на полезен модел № 2630 от 06.07.2017 г., издадено от Патентното ведомство на Р България, с което двете учебни пособия на кандидатката са признати за полезно изобретение.

2. Кратки биографични данни

Д-р Ани Кемалова е възпитаник на ПУ „Паисий Хилендарски“, където през 1996 г. завършва със степен *магистър* специалността Българска филология. От 1996 г. до днес работи в ПУ „Паисий Хилендарски“ и последователно заема позицията на *хоноруван асистент, редовен асистент, главен асистент*. През 2006 г. успешно защитава дисертационен труд на тема „Сборникът *Судац* по софийски препис от XVII век – лексикално-текстологични проблеми“, за който ѝ е присъдена образователната и научна степен *доктор по филология*. През 2010 г. трудът е отпечатан под заглавие „Сборникът *Судац* (Софийски препис, XVII век) в светлината на лексикално-текстологичните проблеми на южнославянските правни паметници“.

От самото начало на своята научна кариера А. Кемалова е привлечена от диахронната лингвистика и с ентузиазъм посвещава време и усилия за обучението на поколения студенти от ПУ в дисциплините *старобългарски език, история на българския език и църковнославянски език*. Веднага ѝ е поверено воденето на семинарни занятия. Изготвила и е 4 лекционни курса по *старобългарски език*, съобразени със специфичните изисквания и предвидения хорариум в различни филологически специалности, лекционен курс по *историческа граматика на българския език*, лекционни курсове по *църковнославянски език и синтаксис на църковнославянския език*. Подготвила е и довела до успешна защита четирима дипломанти. Вече 10 г. обучаваните от нея студенти използват един от нейните големи приноси в областта на усвояването на диахронната лингвистика – това е иновативният сайт [www://kemalova.info](http://kemalova.info). Д-р Кемалова участва в 4 научноизследователски проекта. Отчита участие в 21 научни форума. Активно подпомага програмата *Студентски практики*. Тя е член на Академичния

съвет на ПУ. Представената справка свидетелства, че преподавателската и научната ѝ дейност надвишават специфичните допълнителни изисквания към ЗРАСРБ, поставени от ПУ.

Според собствените ѝ изявления д-р Кемалова участва в конкурса за академичната длъжност *доцент* с 1 монография, 12 статии и 3 научнопрактически издания. Дължа да заявя, че „Един юридически сборник от XVI век. Речник-индекс” за мене е монографичен труд, който е издание на писмен паметник, придружено от описание и речник-индекс. На разработката ще се спра при оценката на представените публикации по тематични области.

От самото начало на своята научна кариера д-р А. Кемалова проявява подчертан интерес към църковно-юридическата книжнина. Първият ѝ досег с тази проблематика е Сборникът *Судац* в препис от XVII в. (НБКМ). Този ръкопис е обект на изследване в докторската ѝ дисертация, която стана достояние на научната общност с издаването си през 2010 г. Трудът е получил своята компетентна оценка при защитата.

В по-късни публикации тематиката за лексикално-текстологичните проблеми на *Судац* е обогатена от редица приносни статии. Поради правната тематика на сборника в него присъства значителен пласт терминологична лексика (№ 7, „За Софийския препис на сборника *Судац* и неговото място в изучаването на българската езикова история”). Кемалова поставя разглеждането им в контекста на динамика в развоя на лексиката и въвежда свой работен термин (контекстуално-семантичен анализ), който определя реалната, контекстово обусловена реализация във всеки конкретен контекст. Особено интересно е проучването на една гръцка заемка „пизма”, публикувано в списание „Балканско езикознание” (№ 5) „A Greek Loan in Bulgarian Language”).

На цялостното изучаване на кодекса е посветена статията „Някои бележки върху диахронията на местоименната система (по материал от сборника *Судац* от XVII век” (№ 3). Обстойните наблюдения върху правописните особености на кодекса са намерили място в „Някои ортографични правила на *Судац* от XVII век в контекста на средновековната южнославянска правописна традиция” (№ 2).

Интересът на д-р Кемалова към сравнително късни преписи на църковно-юридическа книжнина не се изчерпва със сборника *Судац*, а се разширява в посока към изясняване на връзката между правното съдържание и синтактичните структури, с които то е представено. Такава е разработката „За някои синтактични специфики на средновековния юридически текст” (№ 9), посветена на мястото на едносъставните безлични изречения, които въвеждат

нормативните предписания в юридическите образци. Направената подборна ексцерпция на *Мерило правеное, Судац и ПНБ 101* води до аргументирани изводи за стабилна приемственост при структурно-семантичните типове безлични изречения.

Два от представените за рецензиране приноси труда на кандидатката са посветени на един ръкопис от първата половина на XIX в., който представлява късна преправка на *История славеноболгарская* на Паисий Хилендарски (НБКМ 1235), известна като преправка на Кесарий поп Василев. И в двете разработки авторката поставя въпроса за съотношението между норма и иновации (№ 10 „Книжовна норма и народно-езикови черти в един новобългарски писмен паметник“; № 8 „Наблюдения върху употребата на някои нелични в така наречени глаголни форми в така наречения Кесариев препис на Паисиевата история“). Направен е анализ на съжителството на влияние от църковнославянската традиция, новобългарските книжовно-писмени системи и на народни езикови елементи.

Най-обемният труд на д-р Ани Кемалова от тематичния раздел *църковно-юридическа книжнина* е монографията „Един юридически сборник от XVI век. Речник-индекс“, отпечатан през 2016 г. Той е резултат от проекта на ПУ „Славянски ръкописи в Пловдивската народна библиотека – лексикални извори за българската езикова история“. Публикацията е определена от кандидатката като *научноприложна*, но на практика е осъществена като класическо издание на текст на писмен паметник (с палеографско и езиково-правописно описание, разчетен наборен текст и снимки), към които е добавен и индекс. Въпреки че не представя целия състав на ръкопис № 101 (36) от ПНБ, разработката въвежда в науката съществена, завършена, самостоятелна част от този сборник. В този смисъл смятам, че по-подходящо е заглавието да бъде „Един юридически сборник от XVI век. Текст. Речник-индекс“. Изданието може да бъде определено като приносно. То въвежда в обращение една средновековна подборка от църковно-юридически текстове, предлага наборен текст и най-вече – дава данни за 2243 словоформи. Смятам, че би било добре да се опише съдържанието на кодекса. С резерви приемам колекция от подбрани църковно-юридически текстове да бъде наречена *сборник със смесено съдържание*. След трудовете на Анисава Милтенова този термин има добре мотивиран обхват, който е значително по-тесен от смисъла, вляган в названието в предходните изследвания и описите на ръкописни сбирки. Въпреки направената предварителна заявка авторката предлага изчерпателен палеографски и езиково-правописен анализ. Особено добро впечатление прави речникът-индекс. Напълно правилно заглавната дума се възстановява според старобългарската норма. Колкото и късен да е лексикографираният средновековен ръкопис, това е възможно най-издържаната позиция. Нарочни знаци и посочки дават

информация за присъствието на отделните лемни в корпуса на класическите старобългарски паметници и съответно Академичния старобългарски речник и речника на Садник-Айцетмюлер. Заглавните думи са придружени от граматични и лексикографски бележки. Интересен е начинът, по който в речника са представени новите (по отношение на старобългарското състояние) форми (например новата глаголна форма *падна* е маркирана шрифтово и стои като самостоятелна речникова единица). Интересно решение на автора е отделянето в самостоятелен блок на аналитичните императивни и на причастните форми. В речниковите статии са представени всички словоупотреби. Би било добре да има уговорка, че те са подредени по азбучен ред. Това решение е напълно резонно и в съответствие с настъпилите исторически езикови промени и прегрупирания в склонението, което прави неприложимо подреждането по парадигма. Изданието и индексът на д-р А. Кемалова заслужават висока оценка. Приложените принципи за съставяне на речник-индекс на сравнително късен писмен паметник могат да служат за модел при изпълнението на подобни проекти.

Една синтактична особеност на ръкопис № 101 ПНБ е тема на проучване в статията „Обектна и субектна реприза в синтактичната структура на славянския юридически текст” (№ 11). Вниманието на авторката е привлечено от синтактични явления, проявяващи се в контекста на юридическия модел за изграждането на фразата. Удвояването на обекта и удвояването на субекта в еднотипно изградени стилистично маркирани текстове дават материал за интересни изводи по отношение на структурирането на фразата.

В конкурса за академичната длъжност *доцент* д-р Ани Кемалова участва с хабилитационен труд, посветен на проблеми на начина на обучение в университетския курс по старобългарски език – „Диахронната лингвистика и предизвикателствата на днешната образователна ситуация”, 197 с., отпечатан през 2018 г. Предхождащи монографичното изследване са статиите „Алтернативни средства в обучението по диахронно езикознание” (№ 4) и „Езикова компетентност и интуиция – успешната формула за работа с едно нестандартно помагало по старобългарски език” (№ 12), както и двете части на „Помагало по старобългарски език. Част първа. Фонетика” (№ 14) и „Помагало по старобългарски език. Част втора. Морфология” (№ 15). Определено може да се каже, че посочените публикации издигат на ново равнище постигнатото в платформата, създадена от д-р Кемалова (www://kemalova.info/) и логично водят към теоретическото осмисляне на принципно новия подход при обучението по старобългарски език, защитен в монографичния труд.

Сайтът се появява преди близо 10 г. и е първият по рода си опит за въвеждане на нови подходи в усвояването на сложната материя на диахронната лингвистика. Годишните преподавателски опит, непрекъснатият стремеж към постигане на по-високи резултати, неравната борба с реалностите, предизвикани от конюнктурата провокира д-р Кемалова да се обърне към новите технологии и да ги използва за надграждане на постигнатото с традиционните лекции и упражнения. Създаването на иновативни учебни пособия става една от основните задачи, на които д-р Кемалова посвещава време и усилия. Авторката по достойнство оценява съществуващите помагала по диахронна лингвистика, но с основание ги смята за недостатъчни и най-вече неприложими без участието на преподавател. Съвременното университетско образование е изправено пред едно от много важно предизвикателство – самостоятелната работа на студентите.

Хабилитационният труд е съществен принос към един проблем, който десетилетия е стоял в сянката на проблемите на преподаването на специалността *български език* (има се предвид съвременният български език) и този проблем е **методиката на преподаване на отминал етап от развоя на нашия език – старобългарския език**. Изложението има ясна структура. Началните страници са отделени на *Висшето образование във фокуса на Европа*. Събирането на едно място и анализа на внушителен брой документи създава солидната база, на която стъпва предложеното в разделите *Идея, Реализация, Структура*. На първи прочит може да се остане с впечатление, че статистическото осмисляне на проблема с обучението по диахронна лингвистика в рамките на ПУ прави работата по-скоро „ведомствена”, но това не е така. Обстойният анализ на промените в учебните програми за период от 10 г. става по-ясен, ако е проследен в точно определен ВУЗ, а не в размита статистика за цялата страна. Налагащото се заключение, илюстрирано с множество диаграми, е за устойчива тенденция за отнемане на часове от лекциите и упражненията по диахронна лингвистика. Нормативната база отделя 50% от времето за усвояване на дадена дисциплина за самоподготовка. Точно това цели да подпомогне предложеното от д-р Кемалова алтернативно средство за обучение. Трудът представлява нова концепция по отношение на извънаудиторната учебна активност на студентите. Проблемът е разгледан от авторката в два аспекта: теоретичен и практически. Предложените учебни помагала на авторката, част от които са представени и осмислени теоретически, както и коментирани обстойно в монографията, са резултат от научноизследователска и научноприложна дейност. Помагалата са възпроизведени на книжен носител. Находчива идея е разполовяването на листовите и използването едновременно на четири текстови полета, което улеснява практическата работа. Подбраните въпроси (по 50 за раздел „Фонетика” и раздел „Морфология”) са представителни за изучавания теоретичен

материал, ясно формулирани и не на последно място – изискват категоричен отговор „да” или „не”. Заложените погрешни отговори не са произволни, а са извлечени от дългогодишната практика на преподавателя д-р Кемалова. Много съществено е, че проектът предлага не просто изпитни тестове, а залага на обучение чрез натрупване на опит и заучаване на знания чрез трупането на позитивен или негативен резултат. Принципът, че обучаващият се учи от грешките си, е ясно изведен в помагалата и в монографията. Наистина някои от извлечените от практиката предупреждения и напомнания звучат твърде тъжно. Така е например на с. 88: „Не определяме род на глагола”... От опит обаче зная, че днешните студенти по филология за съжаление нерядко нямат дори елементарна езикова подготовка. Теоретично са осмислени и добре защитени са както забавният елемент в текстовите задачи, така и санкциите и поощренията, които обучаващите се получават в процеса на самоподготовка.

Внедрителска дейност.

Помагалата по старобългарски език. Част първа. Фонетика и Част втора. Морфология на гл. ас. д-р Ани Кемалова са получили Свидетелство за регистрация на полезен модел от Патентното ведомство на Р България (№ 2630 от 06.07.2017 г.). С това кандидатката стана първият изследовател в страната, регистрирал патент в областта на хуманитарните науки.

Познавам гл. ас. Ани Кемалова от съвместната ни работа в Катедрата по общо езикознание и история на българския език през годините, в които бях хоноруван преподавател по старобългарски език в ПУ. Тя е отдадена на работата си, не пести време и сили, за да помогне на студентите и колегите си. Познавам нейните първи стъпки в науката и първите страници от дисертационния ѝ труд. Свидетел съм на нейното професионално и научно израстване. Към първата си любов, църковно-юридическата книжнина, тя добави още една съществена тема с научно и с практическо значение – въвеждане на иновативни методи на преподаване.

Гл. ас. д-р Ани Кемалова е утвърден преподавател по старобългарски език, по история на българския език и по църковнославянски език в ПУ „Паисий Хилендарски”. Разработила е 4 лекционни курса по *старобългарски език*, съобразени с различните изисквания в програмите на отделни филологически специалности. Разработила е лекционни курсове по *история на българския език, църковнославянски език, синтаксис на църковнославянски език*. Четирима дипломанти защитават успешно дипломните си разработки под нейно ръководство.

Д-р Ани Кемалова е учен с подчертан интерес към църковно-юридическата книжнина. Нейно дело са монографични трудове и множество статии, посветени на проблемите на рецепцията на правната книжнина в средновековната книжнина, както и съжителството на книжовноезикова норма и иновационни езикови черти в творчеството на българските книжовници от XVI-XVII в. Кандидатката проявява подчертан интерес и към късни ръкописи от XIX в., които заемат недостатъчно проученото гранично място между традиционно преписваните средновековни ръкописи и новобългарската книжнина.

Съществен момент в представянето на д-р Кемалова в конкурса за академичната длъжност *доцент* заема хабилитационният ѝ труд „Диахронната лингвистика и предизвикателствата на днешната образователна ситуация”, както и двете помагала по старобългарски език, които са признати за изобретение от Патентното ведомство на Р България. Тези научноприложни трудове са голяма крачка напред в изучаването на диахронна лингвистика. Зад техния занимателен и почти интерактивен характер стоят годините труд, евристичното мислене и големият потенциал на един отличен специалист, на преподавател, посветил усилията си да промени към по-добро начина на обучение и да подпомогне усилията на онези от студентите, които имат желание да учат.

Като имам предвид всичко казано дотук с пълна убеденост предлагам на уважаемите членове на НЖ да присъдят на гл. ас. д-р Ани Кемалова академичната длъжност *доцент*.

20.07. 2018 г.

Рецензент: проф. д-р Елка Мирчева

(ак. дл. н. ст. име фамилия)